

Hans Andersson – Mestá: vývoj stredovekých miest

Témou nasledovnej eseje sa stala problematika vývinu stredovekých miest v období od 12. do 16. storočia, ktorou sa v kapitole v rámci publikácie *The Archeology of Medieval Europe* zaoberal Hans Andersson. Už v úvode textu sa dozvedáme, že mesto už od obdobia stredoveku plnilo množstvo funkcií pri plnení rôznych životných aspektov od politického, ekonomického, skrz sociálny, náboženský a taktiež kultúrny charakter. Takýto typ mesta sa nazýva centrálné miesto, ktoré plnilo množstvo funkcií, ktoré sa v rôznych centrálnych miestach mohli líšiť, či už svojím vzhlľadom alebo obdobím svojho vzniku. To čo ich však spája je charakteristika „mestské“.

Štúdium stredovekého mestského urbanizmu môže profitovať z integrácie archeologických s historickými a geografickými prístupmi. Kritériá pre označenie mesta za mesto vychádzajú z troch hlavných spôsobov definovania: administratívnym, topografickým a funkčným, pričom všetky tieto prístupy sa navzájom ovplyvňujú a žiaden z nich nie je sám o sebe schopný zdefinovať mesto. Zatiaľ čo historický prieskum má tendenciu spoliehať sa na zdokumentovaný administratívny stav, ako sa dá vyčítať napríklad z listín a mestských privilégií. Naopak geografický prístup popisuje procesy nukleácie na zemi, pri ktorých sa ľudia zhromažďujú a delia si úlohy, čo vedie k hierarchii civilizácie. Stanovenie funkčných kritérií je nedostatočné, keďže centrálné funkcie možno nájsť aj v iných typoch miest, ktoré nemožno fyzicky definovať ako mestá. Autor v texte uvádza zaujímavý príklad aj na regionálnych rozdieloch v rámci Rímskej ríše, ktorá poskytuje množstvo rozdielov. Na území Rímskej ríše je možné vystopovať množstvo stredovekých miest až k ich rímskemu pôvodu. Hoci postrímska urbanizácia začala v neskoršom prvom tisícročí existujú dôležité kvalitatívne a kvantitatívne zmeny, ktoré sa začínajú koncom 12. storočia a vrcholia v 13. storočí, vďaka čomu je toto obdobie obzvlášť dôležité v dejinách urbanizácie. Existujúce mestá a mestečká zväčšili svoje územia a ich populácia drasticky vzrástla a po celej Európe sa zakladali alebo racionalizovali nové mestá. Zlepšili sa medzinárodné kontakty, obchodná a ekonomická výmena a tiež stúpala tendencia organizovať a kontrolovať spoločnosť prostredníctvom správy, práva, privilégií a cirkvi. To boli základné kamene úspechu rozvoja stredovekých miest v 13. storočí. Talianske mestá zohrávali kľúčovú úlohu ako miesta výmeny s východnými a južnými časťami sveta. Táto skutočnosť sa objavila vo veľkej diskusii o svete ako pripomienka, že štúdie urbanizácie nemožno obmedziť len na Európu. Rast miest na konci 12. až 13. storočia možno pozorovať na množstve príkladov, keď sa v tomto období mnohé existujúce miesta

zdvojnásobili. Ako plauzibilný príklad slúži mesto Méty (Metz), dnes ležiace vo Francúzsku, ktoré sa v rímskom období rozprestieralo približne na 71 hektároch pôdy, ale v trinástom storočí vzrástlo na 159 hektárov. Znamenalo to, že niekoľko dedín v okolí pôvodného rímskeho mesta bolo postupne prepojených a začlenených do mesta. Podobný vývoj možno pozorovať v mnohých rímskych mestách vo Francúzsku a tiež v iných stredomorských krajinách. Nárast bol typický aj pre obce a mestá, ktoré mali svoj pôvod v ranom stredoveku. Ako ďalší príklad uvediem ďalšie francúzske mesto – Montpellier, okolo ktorého bol v roku 1091 postavený múr, ktorý sa však značne rozšíril v druhej polovici 12. storočia, ktoré bol postavených už aj okolo niekoľkých pôvodne predmestí mesta. Tento markantný nárast Montpellieru pokračoval aj v 13. storočí, kým v roku 1180 bola plocha mesta približne 40 hektárov, na ktorých žilo približne 10000 obyvateľov, v 13. storočí sa tieto miery zvýšili štvornásobne. Nutné je podotknúť tiež, že proces urbanizácie sa neobmedzoval len na väčšie mestá a obce, ako by sa mohlo spočiatku zdať. V juhozápadných častiach Francúzska bolo založených asi 350–400 bastidov, t.j. nové opevnené osady založené najmä magnátmi na presídlenie časti obyvateľstva.

Podobný vývoj ako v dnešnom Francúzsku sa dá odpozorovať aj v ďalších krajinách Európy ako je napríklad Anglicko a Nemecko. Prelomovým sa javí byť už spomínaný rok 1180, pretože pred týmto rokom bolo pomerne málo miest, ktoré boli mestské, avšak následne nastal väčší rozmach. V rokoch 1180-1240 bolo napríklad vo Vestfálsku založených 30 nových miest. Urbanistický vývoj v severnom Nemecku je vo svojej podstate totožný s rozvojom v Škandinávii a vo východnej Európe. Od konca 12. storočia je na mnohých miestach archeologický aj písomný pramenný materiál a je evidentné, že v tomto období nastala kvalitatívna aj kvantitatívna zmena. Najprv sa to stalo v Nórsku a Dánsku, o niečo neskôr vo Švédsku a Fínsku. Osady boli hustejšie zastavané, kostoly boli prestavané a rozšírené, niekedy sa zmenili z drevených kostolov na kamenné. Ako príklad mestského rozvoja z tejto lokality poslúži mesto Bergen v Nórsku, ktoré sa v stredoveku vyvinulo z miestneho prístavu na postavenie najdôležitejšieho obchodného mesta v Nórsku.

Podstatnú rolu v stredovekom rozvoji miest zohrala kríza v 14. a 15. storočí. Za vrchol urbanizácie je považované 13. storočie, kedy bola vytvorená mestská sieť, radikálnejšie prestavaná až v období priemyselnej revolúcie. Dôvodom krízy v 14. storočí bol mor a hladomor. Kríza sa stala ekonomickou, demografickou a politickou. Vo väčšine Európy bolo založených menej nových miest: napríklad v Dánsku neboli v prvej polovici 14. storočia žiadne nové mestá. Avšak ako protiklad úpadku existovali v tomto období aj mestá, ktoré si naopak posilnili svoju pozíciu v krajine. Jednalo sa najmä o niektoré zo starších miest, ktoré rýchlo

rástli a získali silnejšiu pozíciu na domácom i medzinárodnom poli. V Škandinávii medzi tieto mestá patril Bergen, Štokholm či Kodaň. Zaujímavosťou je, že posledné menované mestá sa tiež začali premieňať na hlavné mestá svojich krajín. V Anglicku si Londýn upevnil pozíciu vedúceho mesta.

Ako jeden z dôvodov výraznejšieho stredovekého rozvoja miest jednoznačne možno označiť demografickú explóziu z 12.–13. storočia, čo malo za dôsledok potreby väčších miest s lepším zabezpečením. Staršie mestá sa rozrastali za hradby a vznikali úplne nové sídelné štruktúry. Do takýchto miest prichádzali roľníci a zemepáni. Väčší počet obyvateľstva v meste však bol priamo úmerný s potrebou lepšieho sociálneho zabezpečenia, zabezpečenia potravy, obydli a podobne. Táto zvýšená koncentrácia obyvateľstva však spôsoboval aj vznik chorôb, v 14. storočí vznik rozsiahlych morových epidémií, hladomor, vojny, čo naopak zabrzdilo mestský urbanistický rozvoj. Mestá neskorého stredoveku tak vykazujú na jednej strane rozporuplný úpadok a na druhej strane veľký nárast významu.